

Рекомендації щодо використання навчальних модулів з української мови в 3-му класі

Ірина Старагіна, Аліна Ткаченко, Людмила Гуменюк, Оксана Волошенюк,
Ольга Романюк

Для чого потрібні навчальні модулі?

Навчальні модулі для 3-го класу є оригінальним варіантом реалізації модельної програми інтегрованого мовно-літературного курсу «Українська мова» для 2 циклу початкової школи. Розробка модулів була зумовлена бажанням розробників Стандарту початкової освіти (2018) домогтися вчительським спільнотам стати на шлях академічної автономії. У Стандарті початкової освіти учителі можуть ознайомитися з обов'язковими результатами навчання з мовно-літературної галузі, але для них постає питання, на якому змісті можна досягти цих результатів.

Ті, хто впевнені у власних знаннях та добре обізнані у сучасних методах та методиках навчання мови, можуть скористатися пропонованою академічною автономією і, об'єднавши зусилля, створити власні навчальні програми та матеріали. Але не всі вчительські спільноти готові зараз діяти у такий спосіб. Тому відповідь на питання щодо змісту учителям пропонує Типова освітня програма, де прописані змістові лінії з очікуваними результатами навчання (ОРН), які конкретизують обов'язкові результати в межах тієї чи іншої змістової лінії. Але тут постають інші питання: як розгортати змістові лінії, що має рухати зміст. Щоб дати відповіді на ці питання і допомогти вчительським спільнотам, розробники стандарту створили Модельну програму інтегрованого мовно-літературного курсу «Українська мова», у якій був запропонований один із можливих шляхів того, як можна рухатися в межах кожної змістової лінії, які проблемні питання можуть забезпечити цей поступ та які види діяльності можна пропонувати учням. Але для реалізації модельної програми треба подбати по подальшу конкретизацію, пов'язану з узгодженням змістових ліній, добором дидактичних матеріалів, оцінюванням. Безумовно, на думку розробників стандарту, з часом, це зможуть робити вчительські спільноти самостійно, зараз же пропоновані навчальні модулі створені саме для цього.

Як структуровані навчальні модулі?

Навчальний модуль – це цілісна, структурована за змістовими лініями та видами діяльності тижнева частина модельної програми, яка має бути освоєна учнями і яка забезпечить опанування ними відповідних ОРН, визначених Типовою освітньою програмою (НУШ – 2). Розроблені навчальні модулі при відповідальному та творчому застосуванні допоможуть учителеві реалізувати першочергове завдання школи – залучити учнів до навчання, сформувати в них наскрізні уміння та ключові компетентності.

Які рівні інтеграції в навчання забезпечують навчальні модулі ?

Пропоновані навчальні модулі інтегрованого мовно-літературного курсу «Українська мова» забезпечують інтеграцію різних рівнів:

– *міжгалузеву*: навчальні модулі тематично об'єднані з іншими галузями в розв'язанні тих чи інших проблемних питань, представлених в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»;

– *предметну*: в навчальних модулях немає поділу на уроки мови та читання, а представлені мовно-мовленнєві завдання на основі літературних творів та медіатекстів, які опрацьовуються в межах програми;

– *змістову*: в одному навчальному модулі представлені усі змістові лінії, подані в Типовій освітній програмі;

– *особистісну*: навчальні модулі розроблені в такий спосіб, що учитель, спираючись на них, зможе вибудовувати на уроках ситуації комунікативного спрямування, урахувавши учнівський досвід та потреби, а також здійснювати формувальне оцінювання, пропонуючи учням взаємооцінювання та самооцінювання.

Прояви різних рівнів інтеграції мають бути добре усвідомленими вчителем для продуктивної роботи з навчальними модулями.

Як проявляється міжгалузєва інтеграція в навчальних модулях?

Літературні тексти, подані для опрацювання в навчальних модулях, пов'язані за змістом з темами інтегрованого курсу «Я досліджую світ» («Подорожуємо і відкриваємо світ», «Між минулим і майбутнім», «Чарівні перетворення», «Енергія», «Світ невідомий», «Світ невидимий», «Приховані можливості речей», «Погода вдома», «Я - людина»), що дозволяє в різний спосіб (у процесі роботи над текстом) впливати на формування інших, крім «володіння рідною мовою», ключових компетентностей, визначених Стандартом початкової освіти .

Як проявляється предметна інтеграція в навчальних модулях?

Наявність мовно-мовленнєвих вправ дозволяє на одному уроці розв'язувати завдання як мовної, так і літературної освіти, які традиційно розв'язуються на окремих уроках. Такий інноваційний підхід принципово змінює розуміння сучасною школою поняття «урок української мови». Якщо традиційно на уроках української мови панував словоцентричний підхід до вивчення мови, то в умовах інтегрованого мовно-літературного курсу на уроках української мови з'являється можливість зреалізувати текстоцентричний підхід до вивчення мови, який добре себе зарекомендував у країнах Західної Європи, Великій Британії,

США, Канаді.

Як проявляється змістова інтеграція в навчальних модулях?

Ключова компетентність «вільне володіння українською мовою», виявляється в безпосередньому та опосередкованому спілкуванні. Змістова лінія «Взаємодіємо усно» дозволяє залучити учнів до сприймання, перетворення, виокремлення, аналізу й інтерпретації, оцінювання та використання усної інформації в умовах безпосереднього спілкування (бесіда, дискусія у класі, мікродискусія в групі, обговорення в парі тощо). Для становлення комунікативної компетентності в умовах опосередкованого спілкування (на відстані, у просторі та часі) запропоновано змістові лінії «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа».

Змістова лінія «Досліджуємо мовлення» забезпечує дослідження мовних закономірностей і формування на цій основі свідомих мовленнєвих умінь (орфоепічних, лексичних, граматичних, правописних, стилістичних, словотвірних). Також у межах цієї змістової лінії учні опановують виражальні засоби художніх текстів, що в цілому сприяє творенню індивідуального стилю мовлення. Змістова лінія «Театралізуємо» слугує розвитку комунікативних умінь учнів, зокрема вміння моделювати різні ситуації спілкування, обирати відповідні комунікативні стратегії, досліджувати несловесні засоби спілкування. Щоб усі ці змістові лінії реально впливали на становлення компетентності, вони мають розгортатися в межах кожного навчального модуля.

Як проявляється особистісна інтеграція в навчальних модулях?

У навчальних модулях навчальний матеріал розгортається навколо того чи іншого *проблемного питання*. У даних модулях під проблемним питанням мається на увазі таке питання, на яке в учнів немає заздалегідь готової відповіді. Саме організація пошуку учнями відповіді на проблемне питання і стає засобом залучення їх до навчання. Звертаємо увагу на те, що в навчальних модулях є вказівка на використання найбільш продуктивної форми організації учнів з тим чи іншим завданням: фронтальної, групової, парної та індивідуальної роботи учнів.

Як календарно-тематичне планування пов'язане з навчальними модулями?

На основі навчального модуля інтегрованого курсу «Українська мова» учитель створює власне календарно-тематичне планування на тиждень (5 навчальних годин з 7 передбачених на мовно-літературну галузь). У власному плануванні можливе як 100% відображення даного модуля, так і часткове. У разі, якщо у власному плануванні є відхилення більше ніж на 75 %, не можна вважати, що робота розгортається за цим модулем.

Чи можна використовувати додаткові навчальні посібники, працюючи за цими навчальними модулями?

Плануючи власну роботу, учитель ураховує індивідуальні можливості учнів (каліграфічні та орфографічні уміння, сформованість навички читання) і, у разі потреби, добирає додаткові завдання з інших джерел (підручників або робочих зошитів інших авторів), чи створює власні дидактичні матеріали.

Як записувати тему уроку в журналі за цими навчальними модулями?

Проблемні питання, дібрані в модулі до кожного з 5 занять, учитель записує в журналі як тему уроку. Додатково, крім проблемного питання, у журналі учитель може позначити ще тексти або граматичний матеріал, який вивчається.

Чи потрібний конспект уроку за наявності навчального модуля?

На основі даного модуля до кожного уроку учитель створює конспект уроку в довільній формі, де зазначає, які саме види діяльності він пропонуватиме учням. Якщо за основу занять 100 % береться даний модуль, то вчитель зазначає на вільному місці, скільки часу він планує на те чи інше завдання. У модулі завдання запропоновані таким чином, що у разі нестачі часу на одному уроці, роботу з цими завданнями можна продовжити на наступному.

Як удосконалювати каліграфічні або орфографічні вміння, працюючи за цими навчальними модулями?

Учитель може додатково запровадити «Хвилинку каліграфії» чи орфографії на початку кожного заняття чи в інший час уроку. Важливо, щоб матеріал для диктування чи списування учитель добирав з тексту, який діти читають на відповідному тижні або близький за тематикою. Учитель може додатково запровадити «Довідник знань з української мови», куди учні записуватимуть терміни, якими вони користуються, необхідні визначення, прийняті схематичні позначення. Такий довідник може бути в кожного учня або один загальнокласний.

Чи потрібний «Щоденник читача» для учнів, що навчаються за цими навчальними модулями?

Учитель може додатково запровадити «Щоденник читача», куди учні записуватимуть враження від прочитаних книжок. Якщо учні в першому-другому класах звикли до «Щоденника вражень», то можна продовжувати такі записи саме в ньому, а не створювати новий.

На що впливає робота в межах змістової лінії «Взаємодіємо усно»?

Для формування ключової компетентності «вільне володіння українською мовою» в умовах безпосереднього спілкування Модельна програма інтегрованого курсу «Українська мова» пропонує розгортати навчальну діяльність у межах змістової лінії «Взаємодіємо усно», де йдеться про взаємодію «мовець / слухач – слухач / мовець». Ця взаємодія складна, тому що для продуктивного спілкування мовець має вміти швидко перетворюватися в слухача, а слухач у мовця, адже спілкування просто переривається у разі невинуватої затримки. Змістова лінія «Взаємодіємо усно» передбачає залучення учнів до дій зі сприймання, перетворення, виокремлення, аналізу й інтерпретації, оцінювання та використання усної інформації в реальній мовленнєвій практиці (бесіда, дискусія у класі, мікродискусія в групі, обговорення в парі тощо). Ураховуючи те, що учні удосконалюють своє вміння сприймати і короткі репліки в діалозі, і розгорнуте монологічне висловлення, учитель пропонує учням для прослуховування, крім власного виразного читання текстів, аудіотексти у виконанні відомих акторів або авторів-письменників.

Як навчальні ситуації пов'язані з комунікативними цілями уроку?

Особливістю сучасного уроку української мови є наявність цілей комунікативного спрямування, реалізація яких стає можливою за умови створення навчальних *ситуацій* з урахуванням як теми, так і потреб учнів. Іншими словами, наскільки детально не був би продуманим конспект уроку, додавання або вилучення якогось завдання, формулювання завдання й форма його виконання – усе це залежить від реальних потреб учнів, які проявляються на конкретному уроці, та оцінкою вчителем ймовірності задовольнити ці потреби в той чи інший спосіб в урочний час.

Наприклад, якщо учні прийшли до школи в захопленні від нового мультфільму і хочуть пригадувати епізоди, розігрувати ролі, які їм дуже сподобалися, то учитель має враховувати ці учнівські потреби, пропонуючи додатково до запланованих завдання або уточнюючи

наявні завдання запитаннями, які дозволять учням пов'язати роботу на уроці з тим, чим вони захоплені в даний момент. Дуже важливо усвідомлювати, що ігнорування учнівських інтересів (заборона обговорювати на уроці щось, що виходить за межі теми, або якщо і обговорення цікавої для учнів проблеми, то в такий спосіб, щоб якомога швидше позбутися її, і потім перейти від «неважливого» (учнівських потреб) до «важливого» (програмовий матеріал) – усе це не сприятиме залученню учнів до навчання.

Які види діяльності найбільш доречні у реалізації змістової лінії «Взаємодіємо усно»?

Серед видів діяльності найбільш доречними для реалізації даної змістової лінії можна назвати *слухання розповіді учителя або однокласників, загальнокласна дискусія, діалог у парі, дискусія в малій групі, декламування улюблених віршів, сприймання на слух коротких віршів, загадок, створення схем, таблиць на основі почутого, створення розповіді про події з власного життя, ігри з розвитку творчого мислення, вправлення в скоромовках, обговорення малюнків, фотографій, відтворення подій за фотографіями, слухання аудіозапису власної презентації, слухання аудіозапису власного інтерв'ю тощо*

Які напрями роботи передбачає змістова лінія «Читаємо»?

Змістова лінія «Читаємо» в програмі представлена паралельними напрямками роботи: 1) удосконалення володіння українською мовою шляхом наслідування найкращих літературних зразків; 2) розвиток наскрізного вміння читати з розумінням; 3) аналіз художньої форми (художнє слово, композиція твору тощо); 4) творчість (створення образу мовними засобами). Програма будується як система проблемних блоків. Набір очікуваних результатів у блоках не повторюється, хоча окремі результати можуть повторюватися. Досягнення очікуваних результатів

забезпечується конструюванням нового знання в ході пошуку відповідей на проблемні питання і здійсненням різних видів діяльності з опорою на нове знання.

Яка роль мовно-мовленнєвих вправ у реалізації змістової лінії «Читаємо»?

Інтегроване навчання української мови реалізується через, так звані, *мовно-мовленнєві вправи*, які дозволяють відійти від *словоцентричного підходу* в методиці вивчення української мови, коли в полі зору учня є *окреме слово* (навіть, у всіх його словоформах та зв'язках з іншим словом у словосполученні), і перейти до *текстоцентричного підходу*, коли в полі зору учня є *текст* (навіть, якщо він дорівнює одному реченню, наприклад, у разі прислів'я).

Які види діяльності найбільш доречні у реалізації змістової лінії «Читаємо»?

Серед видів діяльності найбільш доречними для 3-го класу можна назвати *читання з передбаченням коротких художніх, науково-популярних текстів, текстів з щоденного життя вголос (або мовчки, за бажанням); добір потрібної інформації з тексту (вибіркове читання), відповіді на запитання до прочитаного тексту, вибір тексту (книжки) для читання серед запропонованих, запам'ятовування віршів, загадок, скоромовок, лічилок, прислів'їв тощо, які сподобалися; пошук у тексті зразків відповідних мовних явищ тощо.*

Які напрями роботи пропонує змістова лінія «Взаємодіємо письмово»?

Змістова лінія «Взаємодіємо письмово» в програмі представлена паралельними напрямками роботи: 1) робота з усвідомлення комунікативної функції писемного мовлення (адресат, мета, ситуація, засоби); 2) робота з формування умінь редагувати написане. Програма будується як система проблемних блоків, у кожному з яких представлені проблемні питання до обох напрямів роботи. Набір очікуваних результатів у блоках не повторюється, хоча окремі результати можуть повторюватися. Досягнення очікуваних результатів забезпечується конструюванням нового знання в ході пошуку відповідей на проблемні питання і здійсненням різних видів діяльності з опорою на нове знання.

Які види діяльності найбільш доречні у реалізації змістової лінії «Взаємодіємо письмово»?

Серед видів діяльності найбільш доречними для 3-го класу можна назвати *запис елементарних письмових повідомлень (лист, записка, оголошення, подяка); піктограми, створення елементарних письмових повідомлень за допомогою цифрових пристроїв (наприклад, смс); взаємоперевірка виконання роботи в парі (на основі заданого зразку); запис слів та речень під диктування (слова, в яких вимова відповідає написанню та слова з орфограмами), відтворення орфографічного зразку («списування»), створення тексту-розповіді, створення тексту-опису, редагування чужого тексту з допомогою учителя, редагування чужого тексту в парі, редагування власного тексту з допомогою учителя.*

Як формувати в учнів дії контролю та оцінювання стосовно дії письма?

У першому класі в букварний період дія читання виступила дією контролю щодо дії письма. Це було можливим за умови, що вчитель пропонував для запису слова, де вимова співпадала з написанням. Перевірка власних текстів, написаних під диктування, взаємоперевірка з опорою на наданий зразок була в першому класі, і залишається в другому класі важливим прийомом у формуванні дії контролю та самоконтролю за дією письма. У разі, коли в першому класі виникали ситуації “вільного письма”, тобто створення учнями власних висловлювань, читання написаного лише частково могло виконувати функцію контролю. Тут більше спрацьовувала мимовільна пам’ять або допомога дорослого на запит дитини.

Уже на перших етапах роботи з буквеним записом слова й речення діти виявили в ньому елементи, які однозначно не визначаються вимовою (наприклад, велика буква, крапка в кінці речення). Особливість такого письма, коли не можна спиратися на слух, була зафіксована у відповідних правилах. Тим самим у першому класі були створені передумови для переходу в подальшому навчанні до формування орфографічної дії. Програма другого класу, як і першого, не передбачала введення терміну “орфограма” і цілеспрямованої роботи з орфограмами. Другий клас був дуже важливим етапом в усвідомленні учнями суті орфографічного завдання, коли учні набувають чималого досвіду постановки питань: «Як правильно написати слово? Чому саме так, а не інакше пишеться це слово?». Знайомство з орфографічним словником дозволило учням стати менш залежними від учителя в здійсненні орфографічної дії і навчитися знаходити відповідь на перше питання («Як правильно написати слово?»), у той час як друге питання («Чому саме так, а не інакше пишеться слово?») виступає мотивацією для вивчення закономірностей української орфографії, яке розпочинається в наступному циклі навчання (3 – 4 клас). Для формування дії оцінювання було дуже корисним завдання на запис слів під диктування в два стовпчики, коли в один стовпчик записуються слова, написання яких не викликає труднощів і учні можуть пояснити його, а в другий стовпчик записуються слова, у написанні яких існує невпевненість. Важливо

враховувати, що для різних учнів класу списки слів у кожному стовпчику можуть бути різними. У третьому класі розпочинається цілеспрямована робота з орфограмами.

Які види діяльності найбільш доречні у реалізації змістової лінії «Досліджуємо медіа»?

Серед видів діяльності найбільш доречними для 3-го класу в реалізації змістової лінії «Досліджуємо мовлення» можна назвати *перегляд і обговорення світлин, перегляд і обговорення мультфільму, перегляд і обговорення сюжетних малюнків або картин, перегляд й обговорення реклами, створення візуального простого медіапродукту (вітальна листівка, листівка-запрошення, рекламна листівка, фотоколаж, афіша), створення аудіального простого медіапродукту (презентація роботи групи, оголошення зі сцени тощо).*

Які напрями роботи пропонує змістова лінія «Досліджуємо мовлення»?

Змістова лінія "Досліджуємо мовлення" в програмі представлена паралельними напрямками роботи: 1) аналіз мовних явищ; 2) робота з усвідомлення особливостей власного мовлення; 3) робота з усвідомлення особливостей мови художнього твору. Програма будується як система проблемних блоків, у кожному з яких представлені проблемні питання до усіх напрямів роботи. Набір очікуваних результатів у блоках не повторюється, хоча окремі результати можуть повторюватися. Досягнення очікуваних результатів забезпечується конструюванням нового знання в ході

пошуку відповідей на проблемні питання і здійсненням різних видів діяльності з опорою на нове знання.

Які види діяльності найбільш доречні у реалізації змістової лінії «Досліджуємо мовлення»?

Серед видів діяльності найбільш доречними для 3-го класу можна назвати *ігри зі словами, утворення форми слова за зразком, утворення нових слів за зразком, мовленнєвий експеримент (наприклад, переставляння частин тексту, переставляння частин слова), створення загадок, віршування з опорою на задані рими, запис власного мовлення з використанням цифрових пристроїв, спостереження за мовленням персонажів під час перегляду мультфільму або читання художнього твору, спостереження за мовою художнього твору (рима, ритм). Утворення споріднених*

слів. Добір синонімів. Тлумачення лексичного значення слова.

Які напрями роботи пропонує змістова лінія «Театралізуємо»?

Сценічна творчість, як і читання, – один із можливих варіантів перетворення ігрової діяльності дошкільників, у якій вони одночасно вчилися і отримували задоволення. У дошкільному віці діти отримали деякий досвід з ігор-драматизацій і як актори, і як глядачі. Змістова лінія «Театралізуємо» реалізується через сценічну творчість учнів, яка розвиває здатність дитини до імпровізації і спрямована на: 1) удосконалення у володінні українською мовою; 2) усвідомлення різних комунікативних стратегій (словесні й несловесні засоби спілкування); 3) творчість (створення образу засобами експресії).

Які види діяльності найбільш доречні у реалізації змістової лінії «Театралізуємо»?

Серед видів діяльності найбільш доречними для 3-го класу можна назвати *створення пантоміми, імпровізація з репліками в грі-драматизації, обговорення драматизації з позиції глядача, пошук (створення) театрального реквізиту, створення афіші, виготовлення квитків або запрошень, письмовий відгук на виставу (малюнки, лист подяки).*

Як організувати загальнокласну дискусію?

Загальнокласну дискусію вчитель будує, пропонуючи класу питання, відповідь на яке заздалегідь невідома учням, і, навіть, якщо учні і дають відповіді, то ці відповіді у них самих викликають незгоду та запереченням. Таке питання є проблемним по своїй суті. Організуючи загальнокласну дискусію, учитель вчить дітей відкривати власне незнання або напівзнання.

Для діскусії важливо, щоб

- між учителем та учнями, а також між самими учням панували взаємини довіри;
- була чітко визначена тема обговорення;

- були наявні різні точки зору;

- учні мали час подумати над відповіддю, могли записувати думки або малювати схеми тощо;

- учні цікавилися думкою одне одного, а не тільки думкою учителя;

- учитель використовував метод активного слухання;

- гіпотези та ідеї були персоніфіковані, тобто мали авторство, і фіксувалися на дошці, плакаті тощо.

Що таке мікродискусія в групі?

Слід розрізнявати загальнокласну дискусію та мікродискусію в групі, але уміння учнів брати участь у мікродискусії у групі є наслідком їхнього досвіду брати участь у загальнокласній дискусії. Іншими словами, якщо учитель не практикує загальнокласну дискусію, то очікувати, що учні будуть із задоволенням дискутувати в малій групі, не виправдано. Умовою виникнення мікродискусії у групі є наявність проблемного питання, на яке ніхто з учнів не знає готової відповіді, або наявність різних точок зору щодо якогось результату роботи. Діти об'єднуються в групу і

можуть відразу визначитися з організаційними питаннями (якщо є така потреба): хто з них буде відслідковувати час, хто буде робити записи, хто буде представляти результати обговорення тощо. Бажано, щоб група утворювалася з непарної кількості учнів.

Яких правил мають дотримуватися учні для успішної мікродискусії у групі?

Правила мікродискусії у групі :

- вислухайте пропозиції кожного, не перебиваючи;
- обговоріть найбільш обґрунтовані пропозиції;
- підготуйте спільне повідомлення від групи й виберіть доповідача;
- дайте сигнал про закінчення роботи групи.

**Для чого учням
пропонувати тести?**

Використання тестів, розроблених спеціально для даних модулів, має на меті оцінити поступ учнів у становленні ключової компетентності «володіння рідною мовою» на основі порівняння результатів наступного тесту з результатами попередніх тестів. Тестування відбувається один раз на чверть. Учитель може пропонувати учням тест для виконання як на одному уроці, так і два дні поспіль: частину завдань можна виконати в перший день, а частину - наступного дня.

Загальна кількість балів за виконання тесту дозволяє визначити рівень ключової компетентності і у порівнянні з результатами попереднього тесту може свідчити про перехід учня на інший рівень (як вищий, так і нижчий), а може показати, що рівень не змінився. Визначений на основі тесту рівень використовується учителем для підтвердження власних спостережень, або для виявлення прогалин у спостереженнях за тією чи іншою дитиною. Учитель не обговорює з кожним конкретним учнем/ученицею рівень. З учнями обговорюється якість виконаної роботи: що вдалося, а що потребує вдосконалення.

Після кожного завдання дитині пропонується здійснити самооцінку, чи лкгео їй було виконувати завдання, чи ні. Особливу цінність має порівняння самооцінки учнів з результатом виконання завдання. Якщо дитина виконує завдання з помилками, а самооцінку дає, що їй було легко виконати це завдання, то учитель обговорює з учнем, як сталося, що помилки трапилися в завданні, яке легко було виконати. Якщо дитина виконує завдання з помилками, і самооцінку дає, що їй було важко виконати це завдання, то учитель обговорює з учнем, на що саме слід спрямувати зусилля, щоб завдання стало легким для виконання. Якщо дитина виконує завдання без помилок, але оцінює, що їй не було легко його виконувати, то учитель підтримує учня і пропонує йому й надалі не боятися виконувати такі завдання. Якщо дитина виконує завдання без помилок і оцінює, що їй було легко його виконувати, то учитель дякує учневі за його наполегливість і старанність.

**Як використовувати
додатки до
навчального
модуля?**

Кожний модуль включає необхідні дидактичні матеріали (тексти, яких немає в Хрестоматії сучасної української дитячої літератури, ілюстрації до них, графічні організатори, таблиці тощо), які забезпечують виконання мовно-мовленнєвих вправ. Учитель сам вирішує, як використовувати ці додатки: друкувати на всіх учнів чи на групу або пару, не друкувати зовсім, а скористатися зошитом для виконання аналогічної вправи, перенести завдання на дошку або використати проектор тощо.